

УДК 338.5:664

Кінаш І.А.

кандидат економічних наук,

Подільський державний аграрно-технічний університет

ВПЛИВ ДИСПАРИТЕТУ ЦІН НА РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

INFLUENCE DISPARITY IN PRICES FOR RESOURCE PROVISION PROCESSING ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Посилення диспаритету цін між продукцією агропромислового комплексу і продукцією переробних галузей впливає на забезпечення продовольчої безпеки України. Диспаритет цін виникає внаслідок випереджаючого зростання цін на продукцію, яка використовується в аграрному секторі, та на продукцію, вироблену з сільськогосподарської сировини.

Ключові слова: диспаритет цін, ціна, ціноутворення, попит, пропозиція.

АННОТАЦІЯ

Усиление диспаритета цен между продукцией агропромышленного комплекса и продукцией перерабатывающих отраслей влияет на обеспечение продовольственной безопасности Украины. Диспаритет цен возникает вследствие опережающего роста цен на продукцию, используемую в аграрном секторе, и на продукцию, произведенную из сельскохозяйственного сырья.

Ключевые слова: диспаритет цен, цена, ценообразование, спрос, предложение.

ANNOTATION

Increased disparity between the prices of agricultural products and products processing industries affect the food security of Ukraine. Price disparity is due to faster growth in prices for products used in the agricultural sector, and products made from agricultural feed stocks.

Keywords: disparity of prices, price, pricing, demand, supply.

Постановка проблеми. Сучасна економічна політика направлена на поліпшення процесу ціноутворення. Більшість цін в економіці формується вільно, але в той же час в них враховується і висока ступінь монополізму, що притаманна нинішньому періоду. Оскільки ціна є однією з ключових категорій ринкової економіки, від її змін у значній мірі залежить розвиток не тільки окремих підприємств, а й цілих галузей народного господарства.

Ефективне виробництво і переробка сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від збалансованого розвитку всіх галузей економіки, забезпечення раціонального співвідношення між цінами і доходами партнерів. Важкий фінансовий стан аграрного сектора значною мірою зумовлений порушенням паритету цін і тривалим нееквівалентним обміном між сільським господарством та іншими галузями економіки [1–5].

З точки зору теорії зміна співвідношення цін на окремі види продукції є закономірним явищем для ринкової економіки. Виходячи зі змін співвідношення попиту та пропозиції на різні товари, вона має стимулювати розвиток одних галузей та уповільнювати розвиток

інших. Поглиблення диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію спонукає аграрників до скорочення або повної відмови від виробництва збиткової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблематики встановлення паритетних міжгалузевих відносин займалися такі вчені-економісти, як В.Г. Андрійчук, Ю.П. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Могильний, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін. [1; 4–7; 9; 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак посилення дисбалансу розвитку АПК поряд із зростанням глобалізаційних тенденцій та конкуренції на ринках аграрної продукції обумовили необхідність проведення детальних досліджень причин виникнення, стану та шляхів вирішення проблем цінового диспаритету.

Мета статті полягає у вивченні передумов виникнення цінового диспаритету, його наслідків для аграрних підприємств, а також обґрунтуванні шляхів вирішення проблеми нееквівалентності міжгалузевих відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з характерних особливостей функціонування аграрного сектора економіки України є диспаритет цін, наслідками якого є низький рівень прибутковості і рентабельності виробництва. Що ж включає в себе явище диспаритету, якими є причини та передумови його виникнення?

Диспаритет являє собою порушення вартісних співвідношень, а відповідно, й цін на сільськогосподарську продукцію, з одного боку, та промислові товари і послуги, які купують для потреб села, – з іншого. Диспаритет виявляється у випереджаючому зростанні індексів цін на промислові товари і послуги порівняно з індексом цін на сільськогосподарську продукцію [2].

Явище цінового диспаритету знаходить найбільше своє вираження між I та III ланками агропромислового комплексу, тобто власне сільським господарством і підприємствами промисловості, що виготовляють засоби виробництва для аграрної галузі.

З одного боку, вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції страждають від проблеми випереджальних темпів зростання цін на матеріально-технічні ресурси та енерго-

носії, а з іншого – від зниження платоспроможності споживачів.

Однією з головних передумов розвитку і поширення диспаритету відносин між галузями виробництва став недостатній контроль процесу зростання цін і проведення необґрунтованої державної цінової політики на фоні інфляційних тенденцій. Крім того, серед причин диспаритету цін можна визначити такі:

- відсутність прозорих відносин, недостатня конкуренція між покупцями і трейдерами;
- недостатня робота з боку держави щодо прояву монополізму в ціноутворенні [5];
- низька платоспроможність попиту з боку населення та загальне зниження цін на зовнішньому ринку, що негативно впливає на рівень закупівельних цін;
- відкритість вітчизняного ринку продукції аграрної галузі для іноземних інвесторів (імпортери реалізують свою продукцію за демпінговими цінами, що не можуть порівнюватися з витратами на виробництво відповідної вітчизняної продукції);
- наявність широкого кола посередницьких структур.

Як вважає О. Олійник, посиленню диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію сприяє недосконалість конкуренції на ринках матеріально-технічних ресурсів і продовольства, які за своєю структурою є ринками олігополії, а по окремих видах матеріально-технічних ресурсів навіть ринками монополії [7, с. 73].

Якщо розглянути причини виникнення цінового диспаритету в більш глобальному аспекті, тут вступають в дію природа аграрного виробництва та його відмінності від галузі промисловості, природно-кліматичні умови, територіальне розташування тощо.

Характерною рисою аграрного диспаритету цін є так званий «ефект ножиць», що має своє вираження у закупівлі матеріально-технічних ресурсів та інших засобів виробництва за надзвичайно високими цінами та продажу сільськогосподарської продукції за надзвичайно низькими цінами.

До особливостей процесу ціноутворення в галузі аграрного виробництва можна віднести і сезонність цінового коливання. Так, на основні види рослинницької продукції ціни знижуються в період збору врожаю через зростання пропозиції товару. Максимальний рівень цін, як правило, спостерігається перед початком наступного сезону збору врожаю. Щодо продукції тваринництва, сезонність цін також пов'язана зі зміною пропозиції та обсягів виробництва. Наприклад, в осінньо-зимовий період через зменшення надой молока та несучості курей відбувається відповідне збільшення цін. І навпаки, весняно-літній період характеризується зниженням цін на ці види продукції.

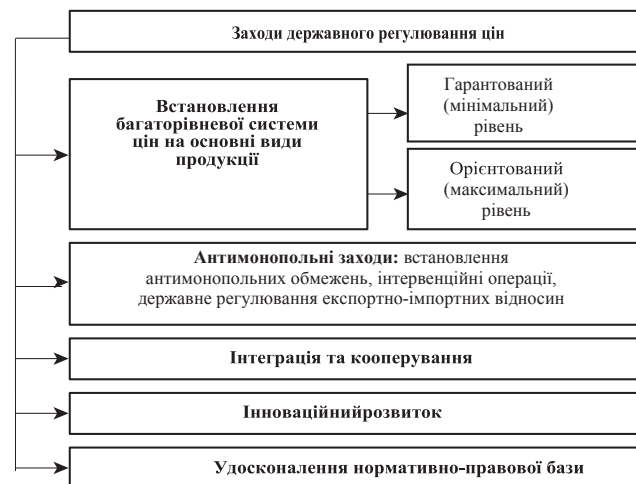
Значний дисонанс у цінових показниках був наявний у 2008 р. (перевищення індексу цін на

промисловою продукцією становило 25,2%), що було пов'язане передусім із загальним кризовим станом у країні та гіперінфляцією. Втім, сучасний стан міжгалузевих відносин (за даними 2013 р.) також засвідчує наявність диспаритету.

На вітчизняному ринку товарів і послуг прослідковується динамічне зростання цін на продукцію сільського господарства та засоби виробництва. Однак на продукцію галузей промисловості, де здійснювалося виготовлення засобів виробництва для аграрної сфери, ціни зростали більш швидкими темпами, ніж на продукцію власне сільського господарства.

Проблема цінового диспаритету не може бути вирішена ринковими інструментами, про що свідчать показники останніх років. Вітчизняні дослідники вважають, що «у сфері ціноутворення було лише задекларовано впровадження механізмів кон'юнктури аграрного ринку та захисту цін від деструктивних коливань попиту та пропозиції» [6, с. 151]. На жаль, ринковий механізм у вигляді автоматичного відновлення паритетності міжгалузевих відносин за рахунок дії рівноважних цін попиту та пропозиції не доцільно використовувати у випадку загострення цінової нееквівалентності. Таким чином, «ринкова економіка не може забезпечити таку саморегуляцію цін на аграрному ринку, яка б створювала умови для розвитку сільського господарства», саме тому «з метою усунення недосконалості ринку об'єктивно необхідним є втручання держави в механізм ринкового ціноутворення, причому очевидно, що результативність такого втручання залежить насамперед від рівня обґрунтованості цін купівлі-продажу сільськогосподарської продукції» [9, с. 16].

З метою вирішення проблеми цінової нерівності доцільною є зміна пріоритетів державної політики в напрямі посилення заходів прямого та опосередкованого впливу (рис. 1).

Використання багаторівневої системи цін сприятиме диференціації цінової політики, що забезпечить відповідний рівень доходів сільськогосподарських виробників. Такий елемент цінового механізму, як гарантовані ціни, являє

собою мінімальну межу закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Гарантовані ціни є орієнтиром для проведення державних інтервенційних операцій, зокрема, у випадку зниження ринкових цін. У свою чергу, орієнтовані ціни визначають максимальну межу ринкових цін на основні види аграрної продукції. Саме тому зростання орієнтованих цін свідчить про необхідність проведення державних інтервенційних продажів (товарних інтервенцій), наслідком яких і буде зниження ринкових цін і підтримка попиту з боку населення на належному рівні.

У тісному зв'язку із системою цінового регулювання знаходиться такий напрям державної політики, як антимонопольні заходи. Вони мають на меті стримування процесів монополізації, а також формування добросовісної конкуренції на ринку аграрної продукції. До них слід віднести не лише фінансові й товарні інтервенції з боку держави, а й встановлення антимонопольних обмежень, проведення обґрунтованої експортно-імпоротної політики.

Щодо агропромислової інтеграції, то вона являє собою певне організаційне поєднання сільського господарства і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання [10, с. 75].

Інтеграція та кооперування сприятимуть формуванню продовольчих комплексів із завершеним циклом виробництва продукції, що надасть можливість отримання підприємствами високих прибутків від споживання виготовленого ними продукту.

За думкою вчених, «диспаритет цін щодо малих бізнесових агрогосподарств, безумовно, є більш руйнівним у порівнянні з великими агроструктурами інноваційного типу [4]. Саме тому ключовими напрямками інтеграції є не лише кооперація сільськогосподарських підприємств між собою з метою закупівлі матеріально-технічних ресурсів, впровадження інновацій та реалізації продукції, а й інтеграція з підприємствами III сфери агропромислового комплексу.

Одним із багатьох позитивних аспектів проведення інтеграційних заходів є покращання інвестиційного клімату через залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, розширення асортименту продукції та зниження її собівартості, впровадження новітніх досягнень науки і техніки, зростання прибутковості та конкурентоспроможності підприємств як в межах країни, так і на міжнародних ринках. Крім того, інтеграція підприємств АПК за типом створення циклу «виробництво – переробка – збут» забезпечить зменшення кількості посередницьких структур, що, у свою чергу, формуватиме більш справедливий розподіл доходів.

Окремо слід зазначити про необхідність вдосконалення системи постачання і збуту. Низький рівень ефективності механізмів збуту призводить до втрат продукції в процесі її заготівлі, транспортування, переробки та зберігання. Покращання стану системи збуту сприятиме практиці держзамовлень, розвитку оптової торгівлі, застосування державних інтервенцій. Такий напрям державної політики, як моніторинг процесів ціноутворення, має на меті інформаційне забезпечення суб'єктів аграрних відносин щодо динаміки цін на сільськогосподарську продукцію та послуги, а також на засоби виробництва. Згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства», моніторинг аграрного ринку характеризує систему регулярних спостережень на аграрному ринку, що здійснюється протягом маркетингового періоду шляхом збирання, оброблення, аналізу та висвітлення інформації про ціни попиту і обсяги товарних пропозицій на сільськогосподарську продукцію та продукти її переробки з метою характеристики поточного стану ринку, прогнозування та підготовки пропозицій [8]. У свою чергу, моніторинг процесів ціноутворення є складовою моніторингу аграрного ринку. Відповідно, служба цінового моніторингу може діяти в межах Міністерства аграрної політики та продовольства України, координуючи свої функції з Антимонопольним комітетом України, Державною службою статистики України, науково-дослідними установами. Таким чином, політика постійного державного моніторингу та контролю забезпечить позитивні зрушення у контексті цінових механізмів.

Очевидним є той факт, що всі напрями державної політики в галузі АПК мають здійснюватися на основі законодавчої бази, що повинна враховувати вимоги часу, глобалізаційні тенденції економіки, особливості галузі сільського господарства. Окремим законом України мають регулюватися цінові відносини в агропромисловому комплексі. Крім того, потребують своєї актуалізації нормативні положення щодо державної підтримки підприємств сільського господарства.

Висновки. Необхідність державного регулювання цінових процесів у галузі аграрного виробництва пов'язана з особливостями функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізаційних тенденцій. До ключових напрямів державної політики в галузі ціноутворення слід віднести: власне цінові, антимонопольні, інтеграційні, інноваційні, моніторингові, законодавчі заходи. Лише комплексний підхід до вирішення проблеми міжгалузевого обміну та синергетичний ефект від використання вищезгаданих важелів впливу надасть можливість нейтралізувати прояви цінового диспаритету, підвищити прибутковість та конкурентоспроможність аграрної галузі економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончарова А.І. Паритет цін і механізм його забезпечення в ринковій економіці / А.І. Гончарова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/business-sectors-of-the-economy-311/7619-parity-tsn-s-mehanzm-yogo-zabezpechennya-in>.
2. Економічна енциклопедія: у 3х т. Т. 1. / С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
3. Індеси цін виробників за 2013 рік: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 220 с.
4. Макаренко Ю.П. Шляхи вирішення диспаритету цін і нееквівалентного обміну товарних аграрних малих господарств / Ю.П. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites.pdf>.
5. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7–14.
6. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
7. Олійник О. Теоретико-методологічні засади державного регулювання аграрного ринку / О. Олійник // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 65–73.
8. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV (остання редакція від 11.08.2013 р. на підставі 406-18) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
9. Саблук П. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4–18.
10. Томілін О.О. Регулювання еквівалентності міжгалузевих відносин в АПК: теоретичні аспекти / О.О. Томілін // Економіка і управління. – 2012. – № 5. – С. 70–76.